

Velký irský hladomor

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Dominika Nováková**
Vedoucí práce: PhDr. Michal Ulvr, Ph.D.

The Great Irish Famine

Bachelor thesis

Study programme: B7507 – Specialization in Pedagogy
Study branches: 6107R023 – Humanities for Education
7105R056 – History for Education

Author: **Dominika Nováková**
Supervisor: PhDr. Michal Ulvr, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Dominika Prachařová
Osobní číslo: P11000551
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Velký irský hladomor
Zadávací katedra: Katedra historie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zabývat problematikou hladomoru v Irsku v polovině 19. století. Velmi stručně charakterizuje dobový a politický kontext, ve kterém se Irsko před krizí a v jejím průběhu nacházelo. Studentka analyzuje důvody vzniku hladomoru a pomocí dostupných pramenů charakterizuje dopad hladomoru na irskou společnost a kulturu. Studentka analyzuje i pomoc postiženým, která plynula z Anglie a zbytku Irska do postižených oblastí. Při vypracování bude využívat primární i sekundární prameny a odbornou literaturu, které adekvátně kriticky zhodnotí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

CAMPBELL, Stephen J: The great Irish famine: words and images from the Famine Museum, Strokestown Park, County Roscommon. Strokestown Park: Famine Museum, c1994, ISBN 09-523-5411-X.

CONNOLLY, S. J.: The oxford companion to Irish history, Oxford university press, 2002, 2. publ., ISBN 0-19-866270-X.

DONNELLY, James S: The great Irish potato famine, Stroud, Sutton 2002, 1. publ., ISBN 07-509-2928-6.

KEE, Robert: Ireland, a history, Norfolk in Great Britain, Fakenham 1982, ISBN 0 297 7785 5 2.

MOODY, Martin: Dějiny Irska. Překlad Milena Pellarová, Miloslav Korbělík. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2012, Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-4221-798.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Michal Ulvr, Ph.D.

Katedra historie

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce: 4. května 2015

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2014

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

My deepest thanks goes to Burchills family, especially to John who told me about this topic and helped me with everything that I needed.

Ráda bych také poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce PhDr. Michalu Ulvrovi, PhD za jeho vstřícnost, ochotu a cenné rady.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá tématem Velkého irského hladomoru mezi lety 1845-1850. V první kapitole stručně shrnuje situaci, ve které se Irsko nacházelo před vypuknutím hladomoru, jeho postavení vzhledem k Anglii a vnitřní situaci obyvatelstva. Poté se zabývá problematikou hladomoru a nemocí s ním spojených. Třetí kapitola mapuje hladomor v Irsku – jeho příčiny a dopad na společnost. Také charakterizuje pomoc, která přicházela zejména z Anglie. Závěrečná část předložené práce popisuje důsledky krize pro Irsko.

Klíčová slova

hladomor, emigrace, tisk, brambory, plíseň, společnost, britsko-irské vztahy

Summary

The bachelor thesis deals with the theme of the Great Irish Famine between 1845-1850. The first chapter summarizes the pre-famine situation in Ireland. Next chapter is about the famine and diseases associated with the famine. The third chapter describes The Great Irish Famine – its causes and impact on the society. The thesis also characterizes the help, especially from England. The last chapter describes the consequences for Ireland in the following years.

Keywords

famine, emigration, press, potatoes, blight, society, anglo-irish relations

Obsah

ÚVOD.....	10
1. OBDOBÍ PŘED HLADOMOREM.....	12
1.1 Vztahy mezi Anglií a Irskem.....	13
1.2 Irská ekonomika.....	15
1.3 Obyvatelstvo.....	16
2 HLADOMOR.....	19
2.1 Pojem hladomor.....	19
2.2 Nemoci doprovázející hladomor.....	19
3 VELKÝ IRSKÝ HLADOMOR.....	22
3.1 Příčiny hladomoru.....	23
3.1.1 Brambory jako jediný zdroj obživy.....	24
3.1.2 Plíseň.....	26
3.2 Pohled lidí žijících v 19. století na Velký irský hladomor.....	27
3.2.1 Nouze a bída v dobách hladomoru.....	29
3.2.2 Pohřby.....	32
3.3 Situace v západním Corku.....	33
3.3.1 James Mahoney.....	35
3.4 Pomoc Irsku z Anglie.....	36
3.5 Protibritská rebelie.....	41
4 DOPAD KRIZE NA IRSKOU SPOLEČNOST.....	42
4.1 Emigrace.....	42
4.2 Feniánské hnutí.....	44

ZÁVĚR	46
Příloha 1: Irská chatrč.....	52
Příloha 2: Irští emigranti na lodi.....	53
Příloha 3: Populační nárůst	54
Příloha 4: Památník obětem hladomoru v Dublinu	55
Příloha 5: Žena, která prosí o peníze (Clonakilty)	56

ÚVOD

An Gorta Mór, jak zpravidla Irové nazývají Velký irský hladomor, propukl na tomto do té doby klidném ostrově v polovině 19. století, respektive v letech 1845-1850. Situace nabyla během několika měsíců obrovských rozměrů. Na konci krize v Irsku zůstalo 4,7 milionu obyvatel, což je po populační explozi, kdy se počet obyvatel vyšplhal na 8,5 milionu, téměř pouhá polovina. Jen malé procento lidí zemřelo na vyhladovění. Většina zemřela na nemoci doprovázející hladomor a velké procento obyvatel emigrovalo. Vyhledávanými destinacemi pro emigraci byly Severní Amerika, Velká Británie a Austrálie.

Z Irska se vyváželo obrovské množství surovin nejen do Velké Británie, ale také do jiných zemí světa. Samotné Irsko však bylo poměrně chudé, a tak se lidé spoléhali pouze na svou úrodu. Vzhledem k nízké životní úrovni a chudobě se Irové živili převážně bramborami, které byly levné a nenáročné na pěstování. Průměrná rodina dokázala spotřebovat až 25kg brambor na den. Občas jídelniček obohatila ryba, ale drtivou většinu tvořily brambory. Není proto divu, že když tuto rostlinu postihla plíseň, mělo to tragický dopad pro celou zemi.

Infekce postihující brambory byla s největší pravděpodobností zanesena do Irska na některé z amerických lodí dovážející do Británie čaj. Obliba čaje na britských ostrovech tak vedla k největší tragédii v dějinách Irska.

Svou práci bych ráda zaměřila nejen na charakterizaci samotného hladomoru, ale zejména na společenské a kulturní problémy spojené s krizí. S pomocí dostupných materiálů se zaměřím na dobové názory a popis událostí. Pro to se budu snažit dohledat články v online archivech, které jsou zejména v Británii již rozšířené. Vzhledem k nedostatku literatury týkající se Velkého hladomoru v České republice, budu využívat i internetové zdroje. Mezi nimi zejména právě online archivy a databáze. Odbornou literaturu budu využívat

především v cizojazyčné formě. Upřednostním tituly, které jsem mohla fyzicky držet v rukou a studovat během tamějšího pobytu.

Inspirací pro dané téma byl již výše zmíněný pobyt v irském městě Skibbereen. Důvodem pro sepsání práce byl nejen můj zájem o dané téma, ale také skutečnost, že události Velkého irského hladomoru nejsou v češtině dostatečně podrobně zpracovány.

Předložená bakalářská práce si klade za cíl nastínit atmosféru doby, ve které Irové v polovině 19. století během krize žili. Díky dostupným pramenům zmapovat a komparovat názory a pocity nejen obyvatel, ale i cestovatelů. K tomu budou sloužit cestovatelské deníky, zápisníky, dopisy a články v novinách.

1. OBDOBÍ PŘED HLADOMOREM

Pro období před vypuknutím hladomoru se užívá termín pre-famine. Tato etapa irských dějin se vyznačuje zejména nesouhlasem s britskou nadvládou a vysokým populačním nárůstem. Velká Británie byla tou dobou nejbohatší zemí světa a chtěla si udržet nadvládu v Irsku. Zároveň se však Britové od Irska nechtěli nechat ohrozit v oblasti obchodu, proto vydávali různé zákony. Pro upevnění moci v Irsku schválil britský parlament zákon, díky němuž měli právo přijímat pro Irsko zákony. S Irskem tedy bylo nakládáno jako s britskou kolonií.¹

Problém nebyl ovšem pouze v oblasti zákonů, ale také v náboženství. Silně zakořeněné katolictví se Britové snažili vytlačit novým náboženstvím. Tím bylo protestantství. Protestanti se v Irsku stávali privilegovanou vrstvou, zatímco katolictví bylo trestáno. Katolíci byli nuceni platit desátky protestantské církvi a nemohli zastávat veřejné úřady. Koupě pozemků jim byla znemožněna a pronájem půdy byl možný pouze za určitých okolností.² Jednou z nich byla například podmínka, že půda nesměla být pronajímána na dobu delší 31 let a i samotný pronájem podléhal řadě opatření a vysoké finanční výši. Pouhých 5 % katolíků mělo ve vlastnictví irskou půdu.³ Zhoršování situace irských obyvatel mělo za následek řadu protestů a snahu Irů vydobýt si své místo v parlamentu. Tyto snahy se stupňovaly koncem 18. století po vzoru francouzské revoluce.

¹ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 164. ISBN 8071061514.

² Tamtéž s. 165

³ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 80. ISBN 0 349 10678 9.

1.1 Vztahy mezi Anglií a Irskem

Mezi Irskem a Anglií panovaly neshody už od nepaměti. Spory se však vyostřily na počátku 16. století za vlády Jindřicha VIII., který ohlásil rozchod s papežskou kurií.⁴ Národním, a tedy jediným tolerovaným náboženstvím v Anglii, se tímto počinem stávalo protestanství. V Irsku ale byla drtivá většina katolíků. Irové byli nuceni navštěvovat každou neděli protestantské mše. Za nedodržení byly vysoké pokuty. Z Anglie byli do Irska vysláni i kontroloři, kteří měli na šíření náboženství dohlížet. Protestantství se ovšem v srdcích Irů neuchytilo. Důvodem nebylo pouze silně zakořeněné katolictví, ale zejména jazyk, ve kterém se nové náboženství šířilo. Nebyl jím rodný irský jazyk, ale angličtina. Proto bylo náboženství silně spjato s britskou nadvládou.

Mnoho Irů se odstěhovalo do Ameriky, jelikož se nesmířili s tím, že jim pozemky zabírají Angličané. Většinovými vlastníky půdy se totiž stali Britové, od kterých si Irové mohli půdu pronajímat. Ostatní obyvatelé ovšem ve svých domovech setrvali a vedli usilovné boje a vzpoury proti britské nadvládě. Tyto boje se vystupňovaly za Viléma III., který nejenže Irská povstání potlačil, ale zároveň na přelomu 17. a 18. století vydal trestní zákony. Irové se nesměli podílet na politickém životě – nemohli volit, být úředníky a katolické vzdělávání bylo zakázáno.

Nespokojenost Irů rostla a s ní vznikala i nová hnutí, která se snažila prosadit si místa pro své občany ve vládě. Prvních úspěchů se dočkali roku 1782, kdy se jim podařilo zrušit omezení uvalená na irský parlament. Následujícího roku byla zrušena i výsadní zákonodárná práva britského parlamentu v Irsku.⁵ Irsko mělo pocit suverenity a začalo se rozvíjet.

⁴ FRANK, Jan. *Stručná historie států, Irsko*. Libri: Praha 2006. s. 72. ISBN 80-7277-294-5

⁵ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 177. ISBN 8071061514.

Založili Irskou banku, zkrášlovali ulice a náměstí.⁶ Po čase si však začali uvědomovat, že jejich pocit svobody neodpovídá realitě. Hlavní slovo v irské vládě měli stále Britové. Snahy o větší uznání a pravomoci se opět obnovily. Až roku 1800 podlehl britský premiér nátlaku a podal návrh na připojení Irska k Anglii, jenž by se tak stalo její součástí. Irové byli nadšení. Doufali, že tím znovu získají svá práva a budou se moci podílet na politickém životě. Skutečnost ale nebyla opět tak optimistická, jak si Irové představovali. V parlamentu dostali pouze 100 křesel z celkových 658, což znamenalo, že toho pro svou zem nemohli příliš změnit. Byli stále závislí na postoji britských poslanců.⁷ Jediným pozitivem se pro ně stalo zlegalizování katolictví na území Irska.⁸

Za irskou stranu vystupoval především spolek Repeal v čele s Danielem O'Connellem.⁹ Spolek Repeal se snažil navrátit Irsku jeho svobodu a zastupoval ho v britském parlamentu.

Parlament v Anglii vydal 31. července 1838 chudinský zákon. Zákon měl pomoci Irsku v boji s chudobou. Komise pověřená tímto úkolem vydala během několika let sérii nařízení. Jedním z nich byly pracovní domy.¹⁰ V domech lidé bydleli, pracovali i jedli. Pracovní domy navrhl britský architekt Geroge Wilkinson a dokázaly pojmout 300, 600 nebo 1000 lidí.

I přes bídu někteří Angličané viděli Irsko jako divokou a úrodnou zemi plnou magické minulosti. Vycestovat do Irska bylo pro některé

⁶ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 177. ISBN 8071061514.

⁷ Tamtéž s. 188.

⁸ BARTOLETTI, Susan Campbell. *Black potatoes: the story of the great Irish famine, 1845-1850*. Boston: Houghton Mifflin, 2001. s. 54. ISBN 0618548831.

⁹ O'DONNELL, Rusan. *Ireland's famine*. Dublin: The O'Brien press Ltd., 2008. s. 33. ISBN 9781847173713.

¹⁰ Tamtéž s. 21

dobrodružstvím, zatímco v jiných naopak vyvolávalo pocit strachu a úzkosti.¹¹ Díky cestovatelům, především britským, kteří si vedli podrobné diáře, máme zachycený obraz Irska nejen v dobách hladomoru.

1.2 Irská ekonomika

Ve druhé polovině 18. století začala irská ekonomika vzkvétat. Vrcholu dosáhla v roce 1810, kdy výnos činil mezi 2 a 6 miliony ročně. Britský parlament podporoval irské zemědělství a ekonomiku. Britská poptávka po surovinách se zvyšovala zejména kvůli jejich zahraniční politice. Ta zahrnovala mimo jiné expanze či války. Irové vyváželi obilí, hovězí maso, vepřové maso, máslo a hospodářská zvířata. Rychle rostl také obchod s plátenictvím – brzy tvořil polovinu irského exportu. Parlament složený zejména z britských občanů, schválil zákony na podporu zemědělství, na ochranu ekonomiky před dovozem kukuřice a nerostných surovin a zakázal venkovské spolky, tajné společnosti a podpořil budování a zlepšování kanálů, silnic a přístavů. Irové však prosperovali pouze v exportu. Pro ně samotné příliš surovin nezbyvalo, a proto chudli.¹² Problémem se pro většinu obyvatel stával vysoký populační nárůst. Jeho vlivem se zvyšovala konkurence v oblasti zemědělství.¹³ Poptávka se s počtem obyvatel nezvyšovala. Irové svou produkci udávali převážně v zahraničí, respektive ve Velké Británii. Poptávka tedy zůstávala obdobná, zatímco nabídka převyšovala.

¹¹ LENGEL, Edward G. *The Irish through british eyes: Perceptions of Ireland in the Famine Era*. Westport: Praeger: 2002. s. 23. ISBN 0-275-97634-3. S. 31

¹² CAMPBELL, Stephen J. *The great Irish famine: words and images from the Famine Museum, Strokestown Park, County Roscommon*. Strokestown Park: Famine Museum, 1994. s. 56. ISBN 095235411x.

¹³ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 165. ISBN 8071061514.

1.3 Obyvatelstvo

Mezi lety 1750 a 1845 vzrostla irská populace z 2,6 milionu na neúnosných 8,5 milionu obyvatel. To je navýšení zhruba 225%. Historici se stále prou a nedokáží si vysvětlit příčinu tak rychlé populační exploze.¹⁴ Důvodem nárůstu mohl být konec válek, díky němuž přestala vojska plenit úrodu. Také se začaly více pěstovat brambory, které byly dostatečně výživné.¹⁵ Proto si rodiny mohly dovolit uživit více dětí. Nárůst byl ovšem velmi rychlý. Takový rapidní nárůst populace mohl mít jen jediný následek. Chudoba a už tak bídný život většiny Irů se stále zhoršovaly.¹⁶

Zemědělci většinou neměli svou půdu k trvalému užití, protože to bylo drahé. Svou půdu ani nemohli dostatečně zúrodnit, jelikož by jim statkář zvýšil nájem.¹⁷ Z toho důvodu si pro sebe pěstovali pouze brambory. Tato plodina nevyžaduje příliš péče a prostoru pro pěstování. Malý kousek půdy pro pěstování brambor poskytovali statkáři námezdním dělníkům za jejich služby namísto platu v penězích.¹⁸

Obyvatelé Irska by se dali zahrnout do tří tříd. Samozřejmě je nelze řadit striktně do některé z nich, mohou být na pomezí. Všeobecně však lze říct, že ti, co vlastnili půdu, někdy nazýváni jako zeměpáni, neměli starost o jídlo. Za

¹⁴ DONNELLY, James S. *The great Irish potato famine*. Thrupp, Stroud, Gloucestershire: Sutton, 2001. s. 8. ISBN 9780750929288.

Viz. Příloha 3

¹⁵ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 200. ISBN 8071061514.

¹⁶ DONNELLY, James S. *The great Irish potato famine*. Thrupp, Stroud, Gloucestershire: Sutton, 2001. s. 8. ISBN 9780750929288.

¹⁷ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 200. ISBN 8071061514.

¹⁸ Tamtéž s. 202

pronájem půdy brali od nájemníků většinou tři šilinky.¹⁹ Nájemníci mnohdy půdu poskytovali dalším farmářům, od kterých vybírali až 30 šilinků. Malých farmářů přibývalo a půda, kterou měli k užití, nepřesahovala 10 hektarů.²⁰ Peněz jim moc nezbývalo a půdu se snažili co nejvíce zúrodnit, proto si pouze po okrajích pěstovali nenáročné brambory.

Velkou zátěží pro chudé vrstvy obyvatelstva bylo potlačování katolictví v zemi. Kvůli svému náboženství byli nuceni platit desátky protestantské církvi, což pro ně bylo neúnosné.²¹

Lidé, kteří cestovali do Irska, nechápali tak obrovskou bídu. Vždyť Irsko bylo tou dobou součástí Anglie, jedné z nejvyspělejších zemí světa. Cestovatelé, kteří do Irska zavítali, si do svých deníků zapisovali vše, co viděli. Nejvíce se podívovali bídě a chudobě, ve které žila většina obyvatel. Jeden Němec ve svých zápiscích píše o tom, jak matka sebrala ze země slupku z angreštu, kterou chvíli před tím odhodil chlapec. Zbytek tohoto angreštu dala svému dítěti.²² Doktor z města Limerick si poznamenal výpověď farmáře, který mu popisoval, že lidé jsou tak chudí, že brzy začnou pojídat jeden druhého.²³ Arthur Young, který v 70. letech 18. století Irsko procestoval, například napsal: „Irské chatrče, kterým se říká domky, jsou ta nejstrašlivější doupata, jaká si lze představit... Jejich konstrukce je stejně hrozná jako jejich vybavení. Většinou se sestává jen z kotlíku na vaření brambor, hrubě stlučeného stolu a několika polámaných stoliček. Postele obvykle nemají a celá rodina nocuje na slámě.“²⁴

¹⁹ O'DRISCOLL, Nigel. Sources for the history of the Great famine in Skibereen and surrounding areas, Volume II. The Skibbereen famine commemoration committee.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž s. 166

²² PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 19. ISBN 1856351114

²³ Tamtéž s. 19.

²⁴ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 166. ISBN 8071061514.

Chudoba lidem neumožňovala důstojné bydlení. Lidé stavěli domy pouze z hlíny se střechou ze slámy, ve které byl vyříznutý otvor nahrazující komín. Domy byly většinou prázdné, bez nábytku.²⁵ Brzy však měly přijít ještě horší časy.

²⁵ Ó MURCHADHA, Ciarán. *The great famine (Ireland's agony 1845-1852)*. London: Continuum, 2011. s. 2-3. ISBN 9781847252173.

2 HLADOMOR

V 19. století nepropukl hladomor pouze v Irsku, ale také ve Skotsku, Španělsku i Rusku. Mimo Evropu potom například v Číně, Japonsku, Indii a Indonésii. Zatímco dřívější boje s hladem trvaly převážně několik let a poté se situace stabilizovala, dnes je tomu naopak.

2.1 Pojem hladomor

Sean Connolly popisuje ve své knize *The Oxford companion to Irish history* hladomor jako trvalý nedostatek jídla po delší časový úsek.²⁶ Abychom však dlouhodobý nedostatek jídla skutečně mohli nazvat hladomorem, musí splňovat další kritérium. Tím je dopad na společnost. Většinou část obyvatelstva tedy musí zasáhnout hladovění, jinak řečeno, hladomor není dán individuálně. Zvláštností hladomoru je skutečnost, že více lidí umírá na nemoci s ním spojené než na samotné vyhladovění.

Jeho příčiny jsou různé. Ovšem mezi nejčastější řadíme špatné přírodní podmínky, například extrémní sucho, dlouhodobý déšť nebo tuhou zimu, potom také války a nemoci. Stejně jako můžou zmíněné přírodní podmínky zavinit hladomor zvlášť, může být způsoben i jejich vzájemnou kombinací.²⁷

2.2 Nemoci doprovázející hladomor

Hladomor s sebou přináší spoustu nemocí, které jsou hlavní příčinou úmrtí.²⁸ Lidé zesláblí hladověním jsou potom více náchylní k nemocem. Mezi

²⁶ CONNOLLY, S. *The Oxford companion to Irish history*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 618. ISBN 0192116959.

²⁷ Tamtéž s. 618

²⁸ NEAL, Frank. *Black '47: Britain and Famine Irish*. New York: St. Martin's Press 1998. s. 25. ISBN 0312176627.

hlavní choroby doprovázející hladomor patřily tyfus, průjem, horečky a úplavice.

Nevhodné jídlo vařené v nehygienických podmínkách zapříčinilo průjem. Irové zpravidla neuměli vařit kukuřici, což vyvolávalo střevní potíže. Kukuřice se nově objevila v Irsku v rámci britské pomoci.

Lidské vši šířily tyfus (neboli hladovou horečku, jak ho lidé v polovině 19. století nazývali). Tyfus se začal rozšiřovat v únoru roku 1846. Zprvu hlásili nemocné pouze v hrabství Cork a Kilkenny. Ovšem již v březnu bylo zasaženo 25 hrabství z 32.²⁹ Hlavními příznaky byly vysoká horečka, vyrážka a poblouznění.

Skrze mouchy a kontaminovanou vodu se šířila úplavice. Hlavními příznaky byly průjem, horečka a nevolnost. Úplavici také způsobovalo požívání syrových tuřínů, mořských chaluh či kaše z již zmíněné nedovařené kukuřice.³⁰ Jiné příznaky, jako krvácení z nosu či žloutenku, měly za následek další typy horeček.

Nemoc zapříčiněná rychlou ztrátou a nedostatkem brambor se nazývá kurděje. Nedostatek vitamínu C, který právě brambory obsahují, vedl k rozsáhlému onemocnění kurdějemi.³¹ Kurděje se do té doby díky bramborám podařilo téměř vymýtit.³² Během hladomoru však tato nemoc napadala lidi velice rychle, jelikož byli zvyklí na vysoký příjem vitamínu C. Ten se v těle neukládá, a tak byl jeho pokles radikální. Doktoři okamžitě rozeznali hlavní symptomy kurdějí jako například fialové zbarvení kůže či oteklé a krvácivé

²⁹ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 80. ISBN 0 349 10678 9.

³⁰ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 206. ISBN 8071061514.

³¹ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 71. ISBN 1856351114

³² O'DONNELL, Rusan. *Ireland's famine*. Dublin: The O'Brien press Ltd., 2008. s. 14. ISBN 9781847173713.

dásně. Jediné doporučení bylo zvýšení denní dávky zeleniny. Tu někteří doplňovali díky polévkám z vývařoven.

Novináři popisovali lidem, jakých rozměrů hladomor a nemoci s ním spojené dosahují: „Horečka, která se loni na podzim dostala mezi strádající, nabyla hrozivého rozsahu.”³³ Další článek v *Cork Examineru* popisuje detailní pohled na hrůzu nahánějící nemocné: „Vychrtlé bytosti, kterým průjem razantně snížil váhu, prosily o pomoc vedle nadtých tvorů, kteří se kvůli zavodnění nafoukli až na trojnásobek své původní velikosti.”³⁴ Britský obchodník Tuke popisuje, jak byly ulice všech měst posety pochoduujícími kostrami. Jedna z nich mu řekla, že pro něj tento svět brzy skončí.³⁵

Lékaři si v této době ještě nedokázali vysvětlit souvislost mezi nemocí a hladomorem, a proto bylo jejich léčení mnohdy bezvýsledné. I přes tuto skutečnost mohli lékaři jen těžko bojovat s ohromnou vlnou nemocí, která v polovině 19. století přišla.

³³ O'DRISCOLL, Nigel. Sources for the history of the Great famine in Skibereen and surrounding areas, Volume II. The Skibbereen famine commemoration committee.

„The fever, which commenced last autumn among the destitute, has since increase to a fearful extent.” *Skibbereen committee of Gratuitous relief, February 1847*

³⁴ Tamtéž

„Emaciated beings, whom diarrhoea had reduced to a spectral gauntness feebly implored assistance, in juxtaposition with bloated creatures whom dropsy had distended to three times their natural size.” *Cork Examiner report on Skibbereen, December 1846*

³⁵ MORASH, Christopher. *Writing the irish famine*. New York: Oxford University Press 1995. s. 5. ISBN 0-19-818279-1.

3 VELKÝ IRSKÝ HLADOMOR

V rozmezí let 1845 – 1850 na hlad v Irsku zemřel více než 1 milion lidí. Paradoxem je, že během těchto let bylo právě z této země vyvezeno obrovské množství potravin.³⁶ Během roku 1847, který je často označován jako „černý“, vyvezlo Irsko do Anglie 9 992 kusů dobytka. V období hladomoru bylo z Irska do Británie exportováno na 3 miliony zvířat, což je asi o jeden milion více, než kolik Irů emigrovalo během těchto let právě do zmíněné Anglie.³⁷

Ještě koncem srpna roku 1845 byli novináři optimističtí. Psali o tom, jak skvělá bude ten rok úroda. Optimistické články vystřídal 11. září sloupek ve Freeman's journal o výskytu cholery postihující brambory v Irsku. Cholera se údajně šířila velice rychle. V pondělí farmáři vykopávali zdravé brambory, zatímco v úterý byly již napadené plísní.³⁸ Zprávy mezi lidmi vyvolaly paniku, ale všichni doufali, že některé brambory zachrání. V říjnu téhož roku se ve Freeman's journal objevil další článek. Ten již informoval o tom, že brambory není možné zachránit. Některé sice ještě nevypadaly na to, že by byly plísní zasaženy, ale během pár dní uhnily. Lidé se snažili brambory rychle zpracovat, ale ani to nepomohlo. Při vaření bylo vidět, že jsou brambory plesnivé. Nejpostiženějšími oblastmi byla hrabství Clare, Cork, Galway, Kerry, Mayo a Roscommon.³⁹

Jim Donnelly, jak píše ve své eseji *The Irish Famine* pro BBC history, je přesvědčen, že Irský hladomor zasáhl životy lidí více, než jakýkoli hladomor,

³⁶ Solar general [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.solargeneral.org

³⁷ Tamtéž

³⁸ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 79. ISBN 0 349 10678 9.

³⁹ NEAL, Frank. *Black '47: Britain and Famine Irish*. New York: St. Martin's Press 1998. s. 25. ISBN 0312176627.

který vypukl v moderní době.⁴⁰ Někteří historici se domnívají, že vinu nesou Britové, jejichž zásahy došlo k postupnému oslabování suverenity Irů, což vyústilo až ve fyzickou likvidaci tohoto Brity podmaněného národa. Jak tvrdí James V. Mullin, který vede Irish Famine Curriculum Committee, ze strany Britů se jednalo o genocidu.⁴¹ Ta přišla po sérii penalizačních zákonů, které omezovaly nejen participaci Irů na jejich vlastní politice, znemožnily jim volit, ale také omezovaly irský export do jiných zemí, než byla právě Británie. Tím se Angličané snažili docílit naprosté závislosti Irů na Velké Británii.

3.1 Příčiny hladomoru

Je těžké určit přesnou příčinu hladomoru. Velký podíl měla bezpochyby plíseň bramborová, která se dostala na britské ostrovy, ve spojení se špatným počasím. Plíseň měla tak tragický dopad na obyvatele, neboť napadla pro ně téměř jediný zdroj obživy v období, kdy byla většina Irů odkázána právě na brambory. Irsko zasáhl vysoký populační nárůst, během něhož se měli lidé problém uživit a tak spoléhali téměř výhradně na brambory. Svůj podíl na vzniklé situaci měla i britská vláda, která dlouho svou politikou Irsko nepodporovala, ale naopak potlačovala. Takový názor zastávala i většina lidí zasažená krizí. Z úst Irů tak mohlo být často slyšet: „Bůh seslal plíseň, ale Angličané způsobili hladomor.“⁴²

⁴⁰ BBC UK history [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/famine_01.shtml.

⁴¹ Reading eagle [online], [vid. 23. 3. 2016], dostupné z: <https://news.google.com/newspapers?nid=1955&dat=19960220&id=vhoiAAAIBAJ&sjid=lqYFAAAAIBAJ&pg=4412,2771526&hl=cs>

⁴² The famine in Skibbereen, [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.historyhome.co.uk

3.1.1 Brambory jako jediný zdroj obživy

Jak již bylo výše zmíněno, Irsko bylo v polovině 19. století součástí Britských ostrovů. Anglie však využívala Irsko pouze jako zdroj příjmu surovin. Irové pracovali celé dny na polích, aby zásobovali anglické domácnosti. Sami měli ovšem naprosté životní minimum. Pokud si něco vydělali, museli odvádět většinu peněz pánovi, který jim pole pronajímal. Pěstovali tedy převážně brambory. K jejich pěstování není třeba žádných strojů a zároveň je nenáročnou plodinou, která může růst na jakémkoli druhu půdy. Brambora je velmi výživná, proto nebyl problém žít pouze z ní. Příležitostně obohatila jídelníček ryba a mléko, ale drtivou většinu stravy tvořily právě brambory. Od srpna do května se běžný irský občan prakticky nemohl dostat k jiné potravíně.⁴³ Průměrná spotřeba na jednu rodinu byla 25kg brambor denně. Muž spotřeboval přibližně 6,4kg, žena 5kg a dítě pod 11 let 2,3kg.

Největší procento obyvatel závislých na této plodině žilo v západním Irsku.⁴⁴ Obzvláště v západním Corku, ve kterém se městečko Skibbereen stalo synonymem pro Velký irský hladomor. Brambory nebyly důležitým zdrojem obživy pouze pro irské rodiny, ale tvořily také důležitou složku krmiva pro dobytek.

První zmínky o pěstování brambor v Irsku zaznamenáváme na konci 16. století. V polovině 17. století jde už o běžně se vyskytující plodinu ve většině oblastí Irska. Existuje velké množství teorií, jak se do Irska brambory dostaly. Dle názoru některých historiků je nejpravděpodobnější ze všech teorií ta, která

⁴³ BARTOLETTI, Susan Campbell. *Black potatoes: the story of the great Irish famine, 1845-1850*. Boston: Houghton Mifflin, 2001. s. 42. ISBN 0618548831

⁴⁴ O'DONNELL, Rusan. *Ireland's famine*. Dublin: The O'Brien press Ltd., 2008. s. 19. ISBN 9781847173713.

předpokládá, že si brambory do Irska přivezl cestovatel Sir Walter Raleigh ze svých cest do Virginie.⁴⁵

Nejčastěji užívaným druhem brambor byly lumper brambory, které byly vhodné pro pěstování i v neúrodných oblastech. Další výhodou této odrůdy byly i velké hlízy, které rostliny produkovaly. Byly však špatné na uskladnění, proto byli lidé tolik závislí na stále nové úrodě. V Irsku se pěstují brambory ve dvou vlnách. V první zmiňované vlně se brambory nazývají „nové“ a k jejich sklizni dochází v srpnu. Ve druhé se označují jako „hlavní“ a sklízají se v říjnu. Nové brambory se konzumují ihned, kdežto hlavní brambory jsou vhodné k uskladnění pro zimu.⁴⁶ V Irsku využívali, stejně jako například v Andách, způsob pěstování v bramborových záhonech.⁴⁷

Pro 4,7 milionu lidí, z celkového počtu 8,5 milionu, činily brambory hlavní a mnohdy i jediný zdroj obživy. Miliony lidí závislých na bramborách se tak ocitly v tíživé situaci, která vedla ve 40. letech 19. století k hladovění, nemocem a smrti. Ovšem Velký irský hladomor v polovině 19. století nebyl prvním, nýbrž největším a nejtragičtějším. Již v 18. století celkem sedmkrát uhynula úroda brambor. Nejhorší z těchto sedmi byl hladomor roku 1739, kdy zemřelo 300 000 lidí. Vždy bylo na vině nepříznivé počasí. Roku 1739 se ke špatnému počasí přičinily i nečekaně velké mrazy.⁴⁸

⁴⁵ O'GRÁDA, Cormac. *Famine 150 commemorative lecture series and exhibition*. Dublin: Teagasc, 1997. s.52. ISBN 1 901138 09 7.

⁴⁶ BARTOLETTI, Susan Campbell. *Black potatoes: the story of the great Irish famine, 1845-1850*. Boston: Houghton Mifflin, 2001. s. 42. ISBN 0618548831

⁴⁷ Bramborový záhon neboli lazy beds, je způsob pěstování, kdy se brambory sázejí do vyvýšených záhonů, kdežto přebytečná voda může odtékat do prohlubní mezi nimi. To umožňovalo snadnější pěstování zejména v deštivých oblastech jako například v Irsku.

⁴⁸ O'GRÁDA, Cormac. *Famine 150 commemorative lecture series and exhibition*. Dublin: Teagasc, 1997. s. 55. ISBN 1 901138 09 7.

3.1.2 Plíseň

Novou chorobu postihující brambory zvanou phytophthora infestans zavezli z Ameriky do Evropy nejspíš na některé z lodí.⁴⁹ Nejčastější surovinou dovážející se z Ameriky do Británie byl čaj. V Americe se plíseň bramborová vyskytla již roku 1842, kdy tato zničila úrodu na východě Spojených států a Kanady. V Evropě se nejprve vyskytla v Anglii v srpnu 1845, v Irsku byla poprvé doložena o měsíc později.⁵⁰ Plíseň se šířila neuvěřitelně rychle. Vítr přenášel infikované výtrusy rostlin. Lidé neměli šanci se jakkoli připravit a vytvořit si aspoň malé zásoby. Na celém území Irska zničila tato choroba v prvním roce $\frac{3}{4}$ veškeré úrody.⁵¹ Zejména lumper brambory byly zranitelné a ihned uhnilý. I přes velké úsilí a rychlý zásah se nepodařilo úrodu včas zachránit. V Anglii postihla plíseň úrodu také, ale hladomor nepropukl. Důvodem byla lepší životní úroveň i těch nejchudších Britů. Ti si byli schopni obstarat jiné jídlo.⁵²

Následky v Irsku měly katastrofální dopad, neboť plíseň bramborová postihla úrodu i v dalších letech. Lidé doufali následující léto ve zlepšení. Ovšem v letech 1846 i 1847 byly zasaženy opět $\frac{3}{4}$ úrody. Až roku 1848 „pouze“ $\frac{1}{3}$.⁵³ Roku 1849 bylo nejvíce zasaženou oblastí hrabství Galway na severu Irska. Svědek těchto událostí popisoval situaci takto: „V každé vesnici leží

⁴⁹ DONNELLY, James S. *The great Irish potato famine*. Thrupp, Stroud, Gloucestershire: Sutton, 2001. s. 6. ISBN 9780750929288.

⁵⁰ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 203. ISBN 8071061514.

⁵¹ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 81. ISBN 0 349 10678 9.

⁵² Tamtéž s. 81

⁵³ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 28. ISBN 1856351114.

mrtvá těla nepohřbená po několik dní. V téměř každé chatrči ve vesnici je mrtvola."⁵⁴

Cormac Ó Gráda ve své knize *The Great Irish Famine* rozvíjí myšlenku, se kterou dnes přišli botanikové, a to, že nemoc zvaná phythophthera infestans by neměla sama o sobě takové následky. Hlavním činitelem nastalé krize se podle něj staly dlouhodobě špatné přírodní podmínky.⁵⁵

3.2 Pohled lidí žijících v 19. století na Velký irský hladomor

V létě 1845 bylo neobvyklé počasí – horko a slunečno. Velmi rychle se ovšem toto počasí změnilo v déšť a chladno. To mělo nepříznivý vliv na rostliny brambor. Objevily se na nich černé tečky, proto se začalo těmto bramborám říkat „černé brambory“. Zpráva o nákaze brambor se rychle rozšířila po celém Irsku a každý farmář se strachoval o své rostliny.

Novináři se však stále snažili podávat optimistické zprávy. I oni doufali, že podzimní úroda bude lepší.

Na podzim bylo opět neskutečné počasí. Teplo a slunečno vystřídal během několika minut vítr a silný déšť. V knize Susan Bartoletti je zaznamenána výpověď jednoho z farmářů z hrabství Wicklow: „Staří lidé tvrdí, že nikdy neviděli tak barevné nebe. Lidé uléhali do postele se strachem, že je před nimi hrozné neštěstí.“⁵⁶ Jednoho dne, kdy farmáři opět nemohli spát ze strachu o své rostliny, byl ve vzduchu cítit hrozivý zápach. Farmáři ihned

⁵⁴ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 100. ISBN 0 349 10678 9. „Every village has bodies lying unburied for many days. Almost every hovel in the suburb of this town has its corpse...”

⁵⁵ Ó GRÁDA, Cormac. *The Great Irish Famine*. Dublin: Gill and Macmillian Ltd, 1989. s. 39. ISBN 0717117316.

⁵⁶ BARTOLETTI, Susan Campbell. *Black potatoes: the story of the great Irish famine, 1845-1850*. Boston: Houghton Mifflin, 2001. s. 8. ISBN 0618548831.

„The old people all said they never saw such a coloured sky before. The people went to bed in fear and dread that some great calamity was about to befall them.”

vyběhli ze svých domovů, aby zkontrolovali svá pole. Tam se jim naskytl hrozivý pohled – jejich rostliny byly poseté černými skvrnami a listy visely dolů. Ve snaze zachránit plody ostříhali listy. Ovšem ani to nepomohlo. Když brambory vykopali, byly shnilé, černé a tenké.

Neštěstí nebralo konce. Ve všech novinách se toho podzimu objevily články, že i všechny nové brambory, které se lidé snažili uskladnit, jsou shnilé, stejně jako hlavní brambory. Všichni kontrolovali své sklepy, jelikož nechtěli uvěřit tomu, že i jejich zásoby jsou zcela zničeny. Brambory však byly uhnílé všude.

Lidé, kteří žili v polovině 19. století v Irsku, stále věřili v nadpřirozené bytosti, zejména potom ve víly. Proto když se farmáři snažili objasnit, co se s jejich rostlinami stalo, dospěli k závěru, že za to mohou právě víly. Podle obyvatel probíhal souboj mezi dvěma rody. Každý z nich chtěl brambory pro sebe. Lidé skutečně tvrdili, že slyšeli křičet víly na nebi: „Černé brambory, černé brambory, teď je budeme mít my!“⁵⁷ I přes to všechno lidé stále doufali, že mohou brambory zachránit. Po polích rozstříkovali svěcenou vodu a pokládali posvátné předměty v uskladňovacích místnostech.

Mezi lidmi se šířily příběhy některých, kteří tak neučinili – do druhého dne jim nezbyla jediná brambora. Jiní zase věřili, že plíseň i hladomor na ně seslal Bůh pro jejich „mrhání“. Předešlý rok byla totiž tak velká úroda, že všechny brambory nespotřebovali. Dokonce některé ani nevykopali ze země a nechali je shnít.

Statkáři se tolik strachovali o své peníze a výdělek, že dohlíželi na farmáře a dělníky, aby si nemohli nechat ani trochu obilí, mouky či peněz, které ze své úrody získali. Ten rok tedy neměli dělníci nic – peníze ani jídlo.⁵⁸

⁵⁷ BARTOLETTI, Susan Campbell. *Black potatoes: the story of the great Irish famine, 1845-1850*. Boston: Houghton Mifflin, 2001. s. 25. ISBN 0618548831.

⁵⁸ Tamtéž s. 27

Většina Irů vinila z hladomoru britskou vládu.⁵⁹ Dosazení zeměpání z Británie omezovali jejich životy, určovali jejich víru a obírali je o poslední peníze. Své rozhořčení sdíleli Irové i v novinových článkách. Jedním z nich je například článek v novinách *The Nation* již v listopadu roku 1845. Nenávist se však s následujícími roky stupňovala.

3.2.1 Nouze a bída v dobách hladomoru

Nastalou krizi viděl jeden z britských státníků, Gladstone, jako obrovský paradox: „Je to největší hrůza moderní doby, že v těchto světově nejbohatších časech a nejbohatší zemi toho času, lidé umírají po stovkách na hlad.“⁶⁰ Úbytek obyvatelstva byl rapidní. Například v obci Turloughmore v hrabství Galway na západě Irska se snížil počet domů z původních 114 na 46. Tento pokles byl zaznamenán v letech 1841 až 1851. Počet obyvatel klesl z 688 na 257.⁶¹ Město Roscommon přišlo o 31 % obyvatel.⁶²

Mnoho lidí pěstovalo obilniny. Bohužel byly určeny pouze pro export a drtivá většina irského obyvatelstva si je nemohla dovolit koupit. Do Irska se však dostal jeden druh obilniny, kterou lidé nazývali indiánské jídlo. Jednalo se o druh kukuřice. Tato plodina byla dostupná, ovšem problém nastal při zpracování. Lidé, zvyklí na jiný druh sklizení obilí, nebyli zpočátku schopni

⁵⁹ Documenting Ireland: Parliament, People and Migration [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: <http://www.dippam.ac.uk/ied/records/32914>. (document ID 9505128)

⁶⁰ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 29. ISBN 1856351114.
„It is the greatest horror of modern times that in the richest ages of the world and in the richest country of that age, the people should dying of Famine by hundreds.“

⁶¹ Tamtéž s. 28

⁶² „The Great Hunger“ in County Roscommon [online], [vid. 17. 4. 2016], dostupné z: <http://thewildgeese.irish/profiles/blogs/the-great-hunger-in-county-roscommon>

kukuřici zpracovat, ani z ní cokoli uvařit.⁶³ Někteří k ní neměli důvěru a považovali ji za „dábelskou plodinu“.

Irsko, jakožto ostrov, mělo přístup k rybolovu. Ovšem ani v době největší nouze se ryby nestaly náhradou za brambory. Důvody mohly být hned dva. Prvním z nich bylo nevlídné počasí, které v tu dobu bránilo i v sezoně vyplout dál na moře. Druhým důvodem byla vysoká cena ryb v danou dobu. Špatné počasí, oslabené obyvatelstvo a z toho vyplývající nepříliš vysoký úlovek zapříčinil zdražení i do té doby všední ryby, sledě.⁶⁴

Situace se natolik zhoršovala, že se do pomoci zapojila charita s vývařovny. V čele tohoto nápadu stála Náboženská společnost přátel. V kuchyních se vařily pouze polévky. První z vývařoven otevřeli 23. ledna 1847 v Dublinu.⁶⁵ Brzy došlo k jejich rozšíření i do menších měst ve všech hrabstvích. Do polévek dávali hovězí maso, rýži, oves, hrách a zeleninu. Vše kvůli vysoké nutriční hodnotě. Polévka stála 1 penny a děti pod 9 let dostávaly poloviční porce. Během roku 1847 se začala situace trochu zlepšovat právě díky této kampani. Díky charitě mělo přístup k jídlu větší množství obyvatelstva.⁶⁶

I přesto byl počátek roku 1847 těžký. Irsko zasáhla tuhá zima a nečekaně a neobvykle i sněhová bouře. Chlad, hladovění, horečky a pracovní vysílení znamenalo mezi lednem a červnem tisíce mrtvých.⁶⁷ Zesláblí lidé žvýkali aspoň klasy obilí. Živili se také kopřivami, řeřichou, pampeliškami a kde měli příležitost, sbírali také bobule, ořechy a houby. Z nouze snědli i své koně, kteří jim dříve pomáhali na polích, osly i další domácí zvířata. Lovili ježky, králíky, zajíce a na pobřeží sbírali mušle a mořské plody. Dobytek kradli

⁶³ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 62. ISBN 1856351114.

⁶⁴ Tamtéž s. 65

⁶⁵ Tamtéž s. 66

⁶⁶ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 80. ISBN 0 349 10678 9.

⁶⁷ Ó MURCHADHA, Ciarán. *The great famine (Ireland's agony 1845-1852)*. London: Continuum, 2011. s. 70. ISBN 9781847252173.

po nocích ze sousedových polí a lovili ptáky. Postupně z Irska mizela zvířata. O tom se zmiňuje i jedna irská báseň: „Žádný pták není slyšet v údolích, ani nezpívá ve stromech, a pstruzi nejsou vidět ve strouhách, tak jak dříve bylo běžné na tomto ostrově.“⁶⁸

Cizinci, kteří Irsko v době hladomoru navštívili, se do svých deníků svěřovali se svými pocity. Američan, který navštívil městečko Skibbereen, píše o tom, jak na vlastní oči viděl hrůzu, kterou hladomor přináší. Přicestoval, aby se o tom sám přesvědčil.⁶⁹ Angličan, který do Irska přijel z Oxfordu v roce 1847, se zmiňuje o tom, že byli důrazně upozorněni, aby neopouštěli hranice hlavního města. Byli obeznámeni se situací. Celé Irsko a zejména jih a hrabství Cork je silně zasaženo hladomorem a nemocemi.⁷⁰

Pro obyvatele měst a vesnic v Irsku se stala smrt denní rutinou. Dokládá to i dopis od obyvatele vesnice Skibbereen, Jeremiah O'Callaghana, psaný editorovi novin Cork Examiner. Zmiňuje se v něm, že se jeho město změnilo

⁶⁸ Ó MURCHADHA, Ciarán. *The great famine (Ireland's agony 1845-1852)*. London: Continuum, 2011. s. 82. ISBN 9781847252173.

„No bird is heard in the valleys, or singing in the trees, and the trout is not seen in the streams as once was common in the Isle of the Saints.“

⁶⁹ O'DRISCOLL, Nigel. Sources for the history of the Great famine in Skibbereen and surrounding areas, Volume II. The Skibbereen famine commemoration committee.

„In this day starts for Skibbereen, Bantry and the Western districts, in order to have personal proof of the horrible spectacle which that distressed locality presents.“ *Southern Reporter*, 18th February 1847, description of the ondepending visit of American philanthropist Elihu Burrit to Skibbereen

⁷⁰ O'DRISCOLL, Nigel. Sources for the history of the Great famine in Skibbereen and surrounding areas, Volume II. The Skibbereen famine commemoration committee

„Our time being limited, we had originally determined to go on farther than to some of the counties near the capital, but... we were advised to proceed at once to Skibbereen in the county of Cork which was reported to be the very nucleus of famine and disease.“ *Lord Dufferin, G. F. Boyle, Narrative of journey from Oxford to Skibbereen during the year of the Irish famine, 1847*

z místa plného lidí na město smrti. Smrt a umírání tu vídají každý den. Zatímco psal dopis do Cork Examineru, viděl umírat dalšího muže.⁷¹

3.2.2 Pohřby

Nábožensky založení Irové se i v této době snažili zachovat tradice a zvyky spojené s pohřbíváním svých blízkých. Jediným správným pohřbem bylo podle nich uložení těla do rakve. Bohužel to nebylo vždy možné a při počtu nemocných a zemřelých to brzy již nešlo. Kvůli nemocem se navíc snažili lidé pohřbít mrtvé co nejrychleji, aby se choroby nešířily dál. Dodnes proto nachází v Irsku pohřebiště z doby Velkého irského hladomoru.⁷² Mrtví byli často pohřbíváni ve spěchu a v noci, což ubíralo na důstojnosti dříve významného tradičního aktu.

Ve Skibbereen, jednom z nejvíce zasažených měst hladomorem v Irsku, dodnes koluje příběh malého chlapce. Každý tento příběh zná. Tříletý chlapec, Tom Guerin, byl tehdy prohlášen za mrtvého. Blízcí si přáli, aby byl pohřben do rakve. Protože však bylo potřeba mrtvé pohřbívát rychle, sehnali pouze malou rakev. Nohy mu proto zlomili, aby bylo možné ho pohřbít. Chlapec byl pohřbený 2 dny, než zjistili, že je živý. Tom se nakonec dožil 65 let, ovšem do konce života byl tímto nedorozuměním poznamenán. Zbytek svého života strávil na invalidním vozíku.⁷³ Zajisté toto není jediný případ, kdy ve snaze zbavit se infikovaných těl došlo k takovému strašnému omylu.

⁷¹ Views of the Famine [online], [vid. 17. 10. 2015], dostupné z: <https://viewsofthefamine.wordpress.com/>

⁷² Irish central: One thousand famine victims found in Irish burial site [online], [vid. 17. 4. 2015], dostupné z: <http://www.irishcentral.com/news/one-thousand-famine-victims-found-in-irish-burial-site-132301653-237418841.html>

⁷³ O'DRISCOLL, Nigel. Sources for the history of the Great famine in Skibereen and surrounding areas, Volume II. The Skibbereen famine commemoration committee.

3.3 Situace v západním Corku

Západní Cork se stal jednou z nejpostiženějších oblastí celého Irska. Dodnes je západní část tohoto hrabství silně zemědělsky založena. Nachází se zde i nepřilíh hrdý symbol irského hladomoru, město Skibbereen. Jedna třetina obyvatel města během hladomoru zemřela nebo emigrovala.⁷⁴ Plíseň bramborová napáchala obrovské škody na místních polích. Město dodnes pamatuje na události týkající se poloviny 19. století a nabízí rozsáhlou expozici týkající se právě Velkého irského hladomoru. Výstava se nachází v místním muzeu a přímo k tomuto městu se váže i několik knih. Jednou z nich je *The Great Famine in Skibbereen* od historika Petera Foynese.

Hřbitov *Abbeystrewery* nacházející se na okraji města Skibbereen je hojně navštěvován historiky. Nachází se zde 8000 až 10 000 neidentifikovatelných těl pohřbených v letech hladomoru.⁷⁵ Dodnes se historici snaží dopátrat jejich původu. Dostupné zdroje uvádí, že mezi lety 1845 – 1849 zemřelo v pracovním domě v tomto městě 4 346 lidí. Dalších 613 obyvatel zahynulo v nemocnici. Místní komise zaznamenávala mezi 35 až 40 úmrtími v ulicích denně.⁷⁶

Neznámější osobou v oblasti pomoci strádajícím ve městě je dr. Daniel Donovan. Společně s dr. Crowleym se nejen denně snažili poskytnout pomoc co největšímu počtu postižených, ale vlastními silami ve městě i blízkém okolí pohřbívali mrtvé, aby se nákaza nešířila dál. Dr. Donovan si psal podrobný deník, ve kterém mimo jiné popisuje návštěvy z pracovního domu zamořeného

⁷⁴ O'DRISCOLL, Nigel. Sources for the history of the Great famine in Skibereen and surrounding areas, Volume II. The Skibbereen famine commemoration committee.

⁷⁵ Virtual visit tours [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.virtualvisittoours.com

⁷⁶ Ireland, Wales and Europe [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.ballinagree.freesevers.com

morem a jinými nemocemi.⁷⁷ Dr. Crowley posílal o dění ve Skibbereenu dopisy do Corku. V jednom, 22. ledna 1847, líčí, jak museli s dr. Donovanem pohřbívat jedenáct dní starou mrtvolu. Nebyl nikdo jiný, kdo by to udělal a silný zápach odradil každého, kdo by jim chtěl pomoci.⁷⁸

Dne 24. prosince 1846 vyšel v britských novinách *The Times* otištěný dopis od Nicholase Cumminse, úředníka z Corku. Cummins se sám rozhodl 15. prosince 1846 navštívit Skibbereen. V dopise popsal vše, co viděl. Lidé, o kterých si již myslel, že jsou mrtví, se náhle pohnuli. Děsivý pohled ho natolik zasáhl, že dopis, ve kterém vše detailně popisuje, neposlal pouze do britských novin, ale také vévodovi z Wellingtonu.⁷⁹

Z přímořské vesničky Castletownshend poblíž města pluly lodě do Cardiffu ve Walesu. Mnoho Irů, právě z nejpostiženější oblasti západního Irska, tuto možnost hojně využívalo. Zejména se jednalo o obyvatele měst Clonakilty, Bandon, Kinsale, Schull, Bantry a Skibbereen. Několik desítek lidí cestovalo i z východního Corku, zejména pak z oblastí Youghal a Dungarvan. Četnost příchozích dokazují i statistiky města. V roce 1842 se hlásilo ke katolictví v Cardiffu pouhých 1 500 až 1 700 lidí. Roku 1861 město počítá již s 10 000 katolíky, z celkových 31 000 obyvatel. Téměř třetina obyvatel velšského Cardiffu tedy vyznávala náboženství rozšířené v Irsku. Národním náboženstvím ve Velké Británii bylo protestantství. Všichni příchozí ale neměli to štěstí zůstat. Například Jack Hegart vykazoval krátce po příjezdu příznaky horečky. Nechal se tedy prohlédnout místním doktorem Lewisem. Jakmile zjistil, že pochází ze Skibbereenu, poslal ho ihned zpátky. S těžkými horečkami

⁷⁷ Dr. Daniel Donovan – heroic figure of the Famine in Skibbereen [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: http://www.irishfamine.ie/wpcontent/uploads/2015/09/Dr_Donovan_Hero_of_the_Famine_Skibbereen.pdf

⁷⁸ Views of the Famine [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: <https://viewsofthefamine.wordpress.com/1847/01/25/the-latest-from-skibbereen/>

⁷⁹ The famine in Skibbereen, [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.historyhome.co.uk

z těchto oblastí nechtěli mít nic společného.⁸⁰ V únoru roku 1995 založili Irové ve Walesu Fórum, jehož členové se snaží zjistit totožnost zemřelých nejen po cestě, ale i přímo v Cardiffu v období Velkého irského hladomoru.

3.3.1 James Mahoney

James Mahoney, žijící v letech 1810 – 1879, byl irský umělec – malíř. Mahony se narodil a žil v Corku. Roku 1847 ho britské noviny Illustrated London News požádaly, aby procestoval hrabství Cork. Žádaly od něj nejen krátké články o tom, co viděl, ale zejména aby čtenářům přiblížil situaci kresbami.⁸¹ Díky jeho malbám se dokázala široká britská veřejnost vžít do dění v Irsku a apelovala na vládu, aby pomohla krizi vyřešit.⁸²

James Mahoney se zaměřil na nejpostiženější oblasti západního Corku. Tím byly zejména města Clonakilty a Skibbereen. Vše zaznamenával do deníku. Podle Mahoneyho slov, si děsivou bídu poprvé uvědomil, když dorazil do Clonakilty. Poté, co zde zastavili na snídani, uviděl spousty hladových žebráků. Mezi nimi byla i žena držící v náručí mrtvolu svého dítěte. Prosila právě příchozí o peníze, aby pro něj mohla koupit rakev a pohřbít ho.⁸³

Poté, co opustil Clonakilty, situace se stále zhoršovala. Každou chvíli viděl po cestě pohřební průvod nebo ležící rakve. Když dorazil do Bridgetownu poblíž Skibbereenu, popsal první dojmy větou: „Viděl jsem ležet umírající, žijící a mrtvé bez rozdílu na zemi...”⁸⁴ V každém z pětiset domů ve vesnici byli

⁸⁰ The famine in Skibbereen, [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.historyhome.co.uk

⁸¹ The Irish Potato Famine, 1847 [online], [vid. 20. 3. 2016], dostupné z: www.eyewitnesstohistory.com

⁸² Mahoney, James Archa (1810 – 1879) [online], [vid. 20. 3. 2016], dostupné z: www.visual-arts-cork.com

⁸³ Viz. Příloha 5

⁸⁴ The Irish Potato Famine, 1847 [online], [vid. 20. 3. 2016], dostupné z: www.eyewitnesstohistory.com „I saw the dying, the living, and the dead, lying indiscriminately upon the same floor.”

nemocní nebo již mrtví. Po příjezdu do Skibbereenu se mu naskytl obdobný pohled. Chudí, žebrající, hladoví a vyčerpaní lidé stáli i leželi v ulicích.

Další den se vydal směrem na jihovýchod. V Ballydehob chodili okolo několik dní starých mrtvol, které už neměl kdo pochovat. Ve Schull naopak viděl 300 až 500 žen prosících o jídlo. Peníze však měly. Čekaly na přiděl kukuřice od místních vládních úředníků. Jídla byl však nedostatek a strádajících spousta. Musely tak čekat na přiděl celé hodiny.

Lidé ve městech si prý často stěžovali na drsné podmínky na veřejných pracích. Někteří museli chodit každý den do práce i šest mil bez toho, že by dostali jídlo.⁸⁵ Vyčerpaní, nemocní a hladoví pracující často na stavbách umírali.

3.4 Pomoc Irsku z Anglie

Na počátku hladomoru byla v Anglii u moci konzervativní vláda sira Roberta Peela. Ačkoli se hladomor v Irsku vyskytl již dříve, všichni tušili, že tentokrát bude mnohem horší.⁸⁶ Roku 1824 položil jeden z členů vlády na zasedání otázku, jak si ostatní myslí, že v následujících 15 letech může dopadnout vysoký nárůst irské populace. Obával se totiž hrůzných následků. V tu dobu na jeho otázku nikdo odpovídat nechtěl. Bylo to příliš široké časové rozpětí a britská vláda měla jiné starosti.⁸⁷ Během 20 let se jeho obavy naplnily.

Po ztrátě veškeré úrody se sir Robert Peel snažil rychle zorganizovat pomoc postiženým obyvatelům Irska. Jeho pomoc zahrnovala 3 opatření.⁸⁸ Prvním z nich byla koupě levné kukuřice a obilí ve Spojených státech,

⁸⁵ The Irish Potato Famine, 1847 [online], [vid. 20. 3. 2016], dostupné z: www.eyewitnesstohistory.com

⁸⁶ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 9. ISBN 1856351114.

⁸⁷ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 78. ISBN 0 349 10678 9.

⁸⁸ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 80. ISBN 0 349 10678 9.

kteřou dovezli do země. Kukuřice se prodávala za velmi nízkou cenu, jelikož ji vláda dotovala. Problémem však bylo, že Peel s prodejem kukuřice vyčkával a nechal ji na téměř 6 měsíců uskladnit. Ke strádajícím se tedy dostala až na přelomu března a dubna 1846.⁸⁹ Import do Irska se zvýšil z pouhých 7 tun roku 1845 na 122 000 tun v roce 1846, až na neuvěřitelných 632 000 tun roku 1847.⁹⁰

Ovšem nejen Anglie se snažila pomoci Irsku dovozem levného jídla. Také americká organizace, Boston Merchants petitioned Congress, se rozhodla přispět ke zlepšení situace. Zorganizovala vyplutí několika lodí naplněných nejen jídlem, ale i oblečením, z Bostonu do Corku. Náklad obsahoval například 400 sudů vepřového masa, 655 sudů kukuřice, 353 sudů fazolí a 83 hrášku. Dále také balíčky s jídlem, moukou a obilím. První loď vyplula počátkem roku 1847.⁹¹

Dalším krokem britské vlády bylo zřízení komise v Dublinu. Jedním z jejich úkolů bylo dohlížení na skladování kukuřice. Ovšem hlavním posláním pomocné komise byla spolupráce s již vzniklými irskými komisemi a panstvími. Ty se nesnažily pouze podporovat dovoz levného jídla. Pomoc plynula z vytváření veřejných prací. Vznik pracovních míst pro chudé a potřebné měl zajistit výdělek na jídlo. Lidé se starali pánům o zahrady, vyráběli kamenné zídky a ploty. Za takovou pomoc dostávali jídlo či drobné mince. Jinou pracovní příležitostí byla hromadná výstavba silnic. Veřejné práce a zejména výstavba silnic se však během roku 1846 vymkla kontrole.⁹² Během krátké doby takto nabylo práci až 150 tisíc lidí. A další přibývali. Počátkem

⁸⁹ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 128. ISBN 1856351114.

⁹⁰ O'DONNELL, Rusan. *Ireland's famine*. Dublin: The O'Brien press Ltd., 2008. s. 42. ISBN 9781847173713.

⁹¹ Documenting Ireland: Parliament, People and Migration [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: <http://www.dippam.ac.uk/ied>. (document ID 9407063)

⁹² KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 83. ISBN 0 349 10678 9.

března 1847 pracovalo 734 000 lidí na 5000 místech v celém Irsku. Práce byla na 6 dní v týdnu. I přesto, že měli dělníci pouze omezené možnosti a velmi jednoduché nástroje, silnice v celém Irsku prošly díky těmto pracím velkou obnovou.⁹³ Dodnes jsou však v Irsku viděny silnice, které nikam nevedou. Výstavba byla mnohdy bezúčelná a stávala se jen uměle vytvořenou prací. Tolik lidí nebyli schopni páni ani vláda včas platit. Rychle přibývalo úmrtí z vyčerpání a vyhladovění na stavbách. Lidé i novináři volali po spravedlnosti k britským úřadům. I přesto, že spousta lidí pracovala, drtivá většina stále na jídlo neměla. Jejich denní výdělek činil kolem 8 až 10 pencí, což jim při tehdejších cenách surovin nestačilo.⁹⁴

Na fyzicky náročných stavbách nepracovali pouze muži. Ženy, většina z nich byly vdovy, které přišly o manžela, či jejich muž odešel za prací do Anglie, byly jedním z padesáti pracujících na stavbách. Ženy většinou nepracovaly tak tvrdě jako muži, kteří kopali a vozili těžká kolečka plná kamenů. Ženy zůstávaly při okrajích silnic společně s dětmi a postiženými a rozbíjely kameny kladivem tak, aby pasovaly na výstavbu silnic.⁹⁵ Děti, které se podílely na stavbách, rapidně přibývalo. V některých městech a vesnicích natolik, že se zavírali školy.⁹⁶ Od roku 1846 se v místních novinách začaly objevovat články, které upozorňovaly na znepokojující počet pracujících dětí ve věku mezi 10 a 13 lety. Nejen novinářům, ale i ostatním obyvatelům, se nelíbilo pracovní vytížení dětí na stavbách, které často vedlo ke smrti.⁹⁷

⁹³ Ó MURCHADHA, Ciarán. *The great famine (Ireland's agony 1845-1852)*. London: Continuum, 2011. s. 64. ISBN 9781847252173.

⁹⁴ Tamtéž s. 70

⁹⁵ Tamtéž s. 68

⁹⁶ Tamtéž s. 68

⁹⁷ Tamtéž s. 68

Další pracovní příležitostí byly pracovní domy vzniklé již před hladomorem v rámci chudinských zákonů⁹⁸. Do podzimu 1846 zůstávaly domy poloprázdné. Ovšem s vlnou hladomoru se domy rychle plnily, až dokonce přesahovaly kapacitu. Této pracovní příležitosti využívali zemědělci, kteří neměli na jídlo a ani nebyli schopni platit pánům za pronajatou půdu. To vyhovovalo i vlastníkům půdy, kteří se tak zbavili neplatičů a měli volnou půdu pro další zemědělce. Během hladomoru přišly o své domovy tisíce lidí.⁹⁹ Je však doložena i spousta výjimek, kdy pánové zaplatili svým nájemníkům cestu do Ameriky či jiné anglicky mluvící země, aby jim zachránili život.¹⁰⁰ Do pracovních domů odcházely celé rodiny. Ovšem hned po příchodu byly rozděleny – pouze děti do dvou let mohly zůstat s matkou, ostatní šly do domu pro děti. Domy pro dospělé byly rozděleny na mužské a ženské. Spousta rodin se tak již nikdy nesetkala. Pracovní domy byly sice dobrovolné a jejich uživatelé mohli kdykoli odejít, byla to však jediná možnost, jak přežít. Ubytovny neměly dobrou pověst. Podmínky byly otřesné a lidé je popisovali jako „nejstrašnější a nejvíce nenáviděné instituce, které kdy byly v Irsku vybudovány.“¹⁰¹

Třetím rozhodnutím Roberta Peela bylo zrušení cla na obilí, což mělo snížit kupní cenu chleba. Peelova vláda však doplatila na poslední ze svých opatření, které mělo přispět ke zlepšení situace v Irsku. Zrušením cla na obilí, které bylo známé pod názvem obilné zákony, si popularitu nezískalo. Zákony chránily britskou zemědělskou produkci před konkurencí ze zahraničí.

⁹⁸ Chudinské zákony, neboli poor laws, z roku 1838, byly zákony vydané na pomoc Irsku v boji s chudobou.

⁹⁹ Solar general [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.solargeneral.org

¹⁰⁰ American Studies [online], [vid. 25. 11. 2015], dostupné z: www.xroads.virginia.edu

¹⁰¹ The Irish workhouse centre [online], [vid. 17. 10. 2015], dostupné z: <http://irishworkhousecentre.ie/the-workhouse-story/>

„the most feared and hated institution ever established in Ireland“

K moci se poté dostala liberální vláda pod vedením lorda Johna Russella. Russell stavěl svá rozhodnutí na ekonomické teorii laissez – faire¹⁰², z čehož vyplývá zrušení přímé finanční pomoci Irsku. Jeho jediná pomoc spočívala v nabídce pracovních míst, útulcích pro chudé a ve vývařovnách, kde byly každodenně rozdávány polévky hladovým. Z důvodu nižší finanční pomoci britské vlády pomáhali Irům i charitativní organizace (USA, Kanada či Británie).¹⁰³ Lord Russell i jeho poradci se domnívali, že by se do hospodářských problémů Irska neměli vměšovat. Proto se rozhodli, že pokud bude napadena úroda i v následujícím roce, nebude již vláda do Irska nakupovat potraviny.¹⁰⁴ Přenechali tím řešení situace na irských úřadech a statkářích. Nejen s teorií laissez – faire, ale také s tou dobou moderní teorií Thomase Roberta Malthuse¹⁰⁵ se ztotožňoval i britský ministr financí Charles Trevelyan.¹⁰⁶ V roce 1847 byla však situace natolik neúnosná, že musela britská vláda znovu zasáhnout.

¹⁰² Laissez – faire byla hlavní ekonomickou teorií v polovině 19. století v Británii. Díky této teorii se britská vláda stranila od řešení situace v Irsku a zároveň tím omlouvala své jednání. Heslo laissez – faire hlasí zejména klasičtí liberálové. Jde o ekonomickou teorii, kdy by stát neměl zasahovat do hospodářství. Stát může pouze vymáhat dodržování pravidel, ale nezasahovat do dění.

¹⁰³ FRANK, Jan. *Stručná historie států, Irsko*. Libri: Praha 2006. s. 24. ISBN 80-7277-294-5

¹⁰⁴ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 204. ISBN 8071061514.

¹⁰⁵ Tvůrcem Malthusiánské teorie je Thomas Robert Malthus. Malthus viděl problém v celosvětovém nárůstu populace, kdy s nárůstem populace nekoresponduje pomalejší růst potravinových zdrojů. Lidstvo tedy musí dosáhnout tzv. bodu krize, kdy už jim nestačí potraviny. Příroda si s tímto nedostatkem poradí sociální či přírodní katastrofou. Ta je ale nevyhnutelná pro znovunastolení pořádku a vyrovnanosti. V duchu Malthusiánské teorie rozvíjí své myšlenky i Joel Mokyr ve svém spise *Did The Great Irish Famine matter?* Podle něj se stal hladomor nevyhnutelným vzhledem ke stále se zvyšující populaci.

¹⁰⁶ Solar general [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.solargeneral.org

3.5 Protibritská rebelie

I přesto, že během hladomoru protibritské rebelie na nějaký čas téměř utichly, objevilo se zde kolem roku 1846 jedno radikálnější hnutí zvané Mladé Irsko. Protagonisté se neztotožnili s programem Daniela O'Connella, který se snažil o kompromisní řešení. Zároveň jim připadala pomoc z Anglie během hladomoru nedostatečná. Z hnutí vyčnívaly postavy Gavana Duffyho a Williama O'Briana, kteří se snažili o politické řešení problémů. Na straně druhé byl právník John Mitchel, který byl pro radikálnější řešení revolucí rolníků. Do hnutí se zapojil i básník a novinář Thomas Davis, který lpěl na irské kultuře.¹⁰⁷ Byl také zastáncem myšlenky svobodného a samostatného Irska. Po vzoru francouzské revoluce se roku 1848 nechali i Irové inspirovat ke vzpouře. Neucelené povstání však bylo rozehnáno a obklíčeno policisty.¹⁰⁸ Thomas Davis se později stal inspirativní postavou pro vznik další revoluční organizace, Feniánského bratrstva.

¹⁰⁷ Ó HEITHIR, Breandán. *Kapesní dějiny Irska*. Zvláštní vydání: Praha 1995. s. 32. ISBN 80-85436-44-2.

¹⁰⁸ FRANK, Jan. *Stručná historie států, Irsko*. Libri: Praha 2006. s. 25. ISBN 80-7277-294-5

4 DOPAD KRIZE NA IRSKOU SPOLEČNOST

S. J. Connolly se ve své eseji *The Great Famine and Irish politics* zamýšlí nejen nad negativním dopadem, ale i nad pozitivy hladomoru na irskou společnost a zejména politiku. Domnívá se, že Britové tím upevnili svou moc v zemi. Ovšem v Irech se po této tragédii upevnila národní hrdost.¹⁰⁹ Začali se více zajímat o politickou situaci a snažili se zlepšit své životní podmínky. Do roku 1880 téměř vymizela chudoba a ti nejchudší se posunuli na místa farmářů. Zlepšila se tedy hospodářská situace. Více lidí nyní mělo nejen přístup k půdě, ale pole se pro jednotlivé rodiny zvětšovala. Zakládaly se rodinné farmy. Místo pěstování obilí se rozšířil chov dobytka.¹¹⁰

Roku 1850 vznikla Irská liga zemědělských nájemců pod vedením Charlese Gavana Duffyho.¹¹¹ Byl to jeden ze stoupenců Thomase Davise, který již před hladomorem zastával myšlenku samostatného Irska. Irská liga se snažila „prosadit zásadu tzv. „tří S“ – spravedlivý nájem, stálé užívací právo a svobodu toto užívací právo odprodat.“¹¹² V irském parlamentu získali po volbách 40 křesel z celkových 103. To ukazuje na zájem Irů zlepšit svou situaci a postavení.

4.1 Emigrace

Více než 2 miliony obyvatel emigrovaly v době hladomoru.¹¹³ Nejčastějšími destinacemi byly Severní Amerika, Velká Británie a Austrálie.¹¹⁴

¹⁰⁹ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 49. ISBN 1856351114

¹¹⁰ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 209. ISBN 8071061514.

¹¹¹ Tamtéž s. 211

¹¹² Tamtéž s. 211

¹¹³ viz. Příloha 2

¹¹⁴ PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. s. 28. ISBN 1856351114

Vysoká emigrace trvala více než století. 75% emigrantů mířilo do USA, zejména do New Yorku.¹¹⁵ Do Ameriky připluly téměř 2 miliony Irů, zatímco do Velké Británie 750 000 lidí.¹¹⁶ V Anglii byl nejčastější destinací Liverpool. Tento přístav byl také nejzahlcenějším, jelikož odsud často vyplouvaly lodě do Ameriky.¹¹⁷

Spojení mezi Irskem a Severní Amerikou již existovalo. Lodě převážející dřevo cestovaly například ze západního Corku v Irsku do Nového Brunswicku. Právě v období neúrody nasedali Irové na lodě se dřevem za vidinou lepšího života. Avšak nekvalitní přeplněné lodě, nemoci, málo jídla a špatné počasí činily tuto cestu přes oceán velmi nebezpečnou. Celé rodiny podstupovaly toto nebezpečí, neboť ani doma je nic lepšího nečekalo. Na palubách se odehrávaly hrůzné příběhy. Například na lodi *Loosthawk*, která mířila z Liverpoolu do Quebecu. Cesta trvala 7 týdnů. Z 348 pasažérů zemřelo na cestě 117. Další lodí, která plula do Quebecu, ovšem ze Sligo v Irsku, cestovalo 440 lidí. Zatímco 108 pasažérů zemřelo přímo na palubě lodi, dalších 150 připlulo s horečkami, kterým většina z nich podlehla.¹¹⁸

Narůstal také zájem o častější dopravní spojení mezi Irskem a Anglií. Ziskuchtiví lidé připlouvali do malých přístavů v Irsku s nekvalitními loděmi, kterým se přezdívalo „plovoucí rakve“.¹¹⁹ Kvůli zisku se na lodě snažili dostat co nejvíce lidí. Ani tyto krátké plavby nebyly vždy bezpečné.

Na stránkách databáze irské emigrace se z doložených dokumentů můžeme dozvědět nejen více o lidech, kteří emigrovali, ale také rozdíl v počtu emigrantů v jednotlivých obdobích hladomoru. Rok před vypuknutím

¹¹⁵ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 97. ISBN 0 349 10678 9.

¹¹⁶ Solar general [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.solargeneral.org

¹¹⁷ NEAL, Frank. *Black '47: Britain and Famine Irish*. New York: St. Martin's Press 1998. s. 12. ISBN 0312176627.

¹¹⁸ KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. s. 97. ISBN 0 349 10678 9.

¹¹⁹ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 207. ISBN 8071061514. („coffin ships“)

emigrovalo z Irska 1 015 obyvatel. Následujícího roku, tedy roku 1845, emigrovalo pouze v období mezi 14. březnem a 28. červencem 4 828 lidí z Derry do Kanady a Spojených států.¹²⁰

Důsledkem masové emigrace zejména do Ameriky jsou čísla ve složení obyvatel New Yorku z roku 1855. Ta ukazují, že každým čtvrtým obyvatelem byl Ir. Zároveň Irové tvořili 44,5 % imigrantů v New Yorku.¹²¹

4.2 Feniánské hnutí

Irové, kteří emigrovali do Ameriky, se rychle sdružovali a zapojovali se i do americké politiky. Kromě americké politiky se stále zajímali i o dění v Irsku a snažili se o konec britské nadvlády a samostatnost Irska.¹²² Odkazovali se také na Thomase Davise, původce myšlenky samostatného Irska. Stále nemohli Britům odpustit jejich nedostatečnou pomoc v období hladomoru. Tím spíš, že Irsko bylo součástí Anglie. „Díky americkým Irům vznikla nejhoněvnatější revoluční organizace Feniánské bratrstvo, později přejmenované na Irské republikánské bratrstvo, z něhož vyrostla Irská republikánská armáda.“¹²³ Organizaci založili irští emigranti roku 1858. Rychle získávali své příznivce v Dublinu a poté i v celém Irsku. Feniáni „nevěřili, že Británie někdy Irsku poskytne nezávislost dobrovolně, utvořili proto tajnou vojenskou organizaci, aby se připravili na ozbrojené povstání, které mělo vypuknout, jakmile se Británie octne v nevýhodné situaci.“¹²⁴ K povstání se odhodlali roku

¹²⁰ Documenting Ireland: Parliament, People and Migration [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: <http://www.dippam.ac.uk/ied/records/32914>.

¹²¹ Lessons from The Great Irish Famine [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.dartmed.dartmouth.edu.

¹²² Ó HEITHIR, Breandán. *Kapesní dějiny Irska*. Zvláštní vydání: Praha 1995. s. 35. ISBN 80-85436-44-2.

¹²³ Tamtéž s. 35

¹²⁴ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 212. ISBN 8071061514.

1867, ale nemělo žádné výsledky. Téměř všichni skončili ve vězení. Jejich místo převzala mladší generace a navázala na jejich práci. Feniáni se připravovali a plánovali, až se jim podařilo v roce 1916 vést skutečné povstání. Během těch 50 let se jim ovšem dařilo svým odhodláním na svou stranu získat obdiv některých Britů. Jedním z nich byl britský státník W. E. Gladstone. Začal se zabývat irskou otázkou a snažil se zlepšit jejich situaci reformami v oblasti náboženství, nájmu půdy a snažil se i o založení university v Dublinu.¹²⁵

¹²⁵ MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. s. 214. ISBN 8071061514.

ZÁVĚR

Ve většině knih, které jsem pro svou práci využila, se historici shodují, že Velký irský hladomor je největší tragédií v historii Irska. Někteří dokonce rozdělují irskou historii na období před hladomorem a po něm. To ukazuje na důležitost této události v jejich dějinách. Paradoxem ovšem je, že tato tragédie napomohla zlepšit dosavadní situaci v Irsku. Snížením počtu obyvatel dostali lidé více půdy k hospodaření. Zakládali si tak rodinné farmy a měli možnosti svůj majetek a půdu zúrodnit. V zemědělství se také snížila konkurence, tudíž farmáři více prosperovali. Už nemuseli obchodovat pouze s plodinami, ale rozrůstal se i chov dobytka. Dnes mají kolem 4,5 milionu obyvatel a stále si udrželi svůj zemědělský ráz.

Materiálů pro toto téma je spousta. Pracovala jsem hlavně s odbornou britskou a irskou literaturou. Zejména irští historici mají toto téma v oblibě, jelikož je mezníkem v jejich historii. Po hladomoru se začala vyvíjet silná iniciativa pro oddělení Irska od Velké Británie, zatímco do té doby neměly snahy ucelený charakter. Většina historiků se ve svých názorech shoduje a jejich knihy přinášejí obdobné poznatky. Naprostá většina z nich také ve svých knihách dopodrobna líčí různé dobové výpovědi. Všechny přinášejí stejný závěr – krize se rychle rozšířila na celém území a obyvatelé sami nebyli schopni situaci řešit. Své pocity často psali do novin a doufali, že jejich články pomůžou šířit osvětu i do sousední Anglie. Necítili od nich dostatečnou podporu a kladli jim vážnost situace za vinu. Pomoc z Británie skutečně byla namístě. Vláda, ovšem, vlivem dobových teorií, zastávala heslo *laissez – faire* a nebyla jí cizí ani teorie Roberta Malthuse. Britská vláda necítila k irským občanům přílišnou zodpovědnost.

Obzvláště z irských historiků je proto dodnes v jejich knihách cítit ukřivděnost vůči Britům. Někteří se tím netají. Například James V. Mullin

považuje hladomor za genocidu ze strany Anglie. Většina ostatních se ale shoduje, že pomoc nebyla nejen dostatečně rychlá, ale ani efektivní. Nestranným je Joel Mokyr, izraelsko – americký ekonomický historik. Ten, ve své esejí *Did The Great Irish Famine matter?*, rozvíjí již zmíněnou malthusiánskou teorii. Podle Mokyra byl hladomor jediným možným vyústěním populační exploze.

Jediným, kdo vybočuje z řady historiků, je Cormac Ó'Grada. Nepopírá sice, že plíseň bramborová sehrála svou roli, ale větší důraz klade na nepříznivé počasí. Samotná plíseň by údajně neměla tak široký dopad. Ostatní historici zastávají opačný názor. Kniha, ve které tezi zmiňuje, je však z roku 1989, proto je nutné ji brát s rezervou. Ve své pozdější práci z roku 2004, *Ireland's Great Famine: An overview*, se již o pochybách nezmiňuje a jako hlavní příčinu označil plíseň bramborovou.

Jako primární zdroje jsem využila online databáze a archivy novin. Irsko i Británie se snaží své archivní materiály zpřístupnit i bez osobní návštěvy a většina z nich je již dostupná z internetu, což bylo pro mou práci přínosné. Dalšími využitými materiály pro mou bakalářskou práci byly nejen odborné knihy známých historiků, ale také jejich eseje a teze.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ODBORNÁ LITERATURA

BARTOLETTI, Susan Campbell. *Black potatoes: the story of the great Irish famine, 1845-1850*. Boston: Houghton Mifflin, 2001. ISBN 0618548831.

CAMPBELL, Stephen J. *The great Irish famine: words and images from the Famine Museum, Strokestown Park, County Roscommon*. Strokestown Park: Famine Museum, c1994, 56 p. ISBN 095235411x.

CONNOLLY, S. *The Oxford companion to Irish history*. New York: Oxford University Press, 1998, 618 p. ISBN 0192116959.

DONNELLY, James S. *The great Irish potato famine*. Thrupp, Stroud, Gloucestershire: Sutton, 2001. ISBN 9780750929288.

FRANK, Jan. *Stručná historie států, Irsko*. Libri: Praha 2006. ISBN 80-7277-294-5.

KEE, Robert. *Ireland: a history*. Abacus: London 1995. ISBN 0 349 10678 9.

LENGEL, Edward G. *The Irish through british eyes: Perceptions of Ireland in the Famine Era*. Westport: Praeger: 2002. ISBN 0-275-97634-3.

MOODY, T a Francis X MARTIN. *Dějiny Irska*. Překlad Milena Pellarová. Praha: Lidové noviny, 1996. Dějiny států. ISBN 8071061514.

MORASH, Christopher. *Writing the irish famine*. New York: Oxford University Press 1995. ISBN 0-19-818279-1.

NEAL, Frank. *Black '47: Britain and Famine Irish*. New York: St. Martin's Press 1998. ISBN 0312176627.

O'DONNELL, Rusan. *Ireland's famine*. Dublin: The O'Brien press Ltd., 2008. ISBN 9781847173713.

O'GRÁDA, Cormac. *Famine 150 commemorative lecture series and exhibition*.
Dublin: Teagasc, 1997. ISBN 1 901138 09 7.

Ó GRÁDA, Cormac. *The Great Irish Famine*. Dublin: Gill and Macmillian Ltd,
1989. ISBN 0717117316.

Ó HEITHIR, Breandán. *Kapesní dějiny Irska*. Zvláštní vydání: Praha 1995. ISBN
80-85436-44-2.

Ó MURCHADHA, Ciarán. *The great famine (Ireland's agony 1845-1852)*. London:
Continuum, 2011. ISBN 9781847252173.

PÓIRTÉIR, Cathal. *The Great Irish Famine*. Mercier Press: Dublin 1995. ISBN
1856351114.

PRAMENY

Documenting Ireland: Parliament, People and Migration [online], [vid. 15. 11.
2015], dostupné z: <http://www.dippam.ac.uk/ied/records/32914>.

O'DRISCOLL, Nigel. *Sources for the history of the Great famine in Skibereen and
surrounding areas, Volume II*. The Skibbereen famine commemoration committee.

Reading eagle [online], [vid. 23. 3. 2016], dostupné z:
<https://news.google.com/newspapers>

Views of the Famine [online], [vid. 16. 4. 2015], dostupné z:
<https://viewsofthefamine.wordpress.com/>

INTERNETOVÉ ZDROJE

American Studies [online], [vid. 25. 11. 2015], dostupné z:
www.xroads.virginia.edu

BBC UK history [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z http://www.bbc.co.uk/history/british/victorians/famine_01.shtml.

Dr. Daniel Donovan – heroic figure of the Famine in Skibbereen [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: http://www.irishfamine.ie/wp-content/uploads/2015/09/Dr_Donovan_Hero_of_the_Famine_Skibbereen.pdf

Ireland, Wales and Europe [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.ballinagree.freesevers.com

Ireland's Great Famine: An overview [online], [vid. 15. 4. 2016], dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/46430465_Ireland's_great_famine

Irish central [online], [vid. 17. 4. 2015], dostupné z: <http://www.irishcentral.com/news/one-thousand-famine-victims-found-in-irish-burial-site-132301653-237418841.html>

Lessons from The Great Irish Famine [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.dartmed.dartmouth.edu

Mahoney, James Archa (1810 – 1879) [online], [vid. 20. 3. 2016], dostupné z: www.visual-arts-cork.com

Solar general [online], [vid. 15. 11. 2015], dostupné z: www.solargeneral.org

The famine in Skibbereen, [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.historyhome.co.uk

The Irish Potato Famine, 1847 [online], [vid. 20. 3. 2016], dostupné z: www.eyewitnesstohistory.com

The Irish workhouse centre [online], [vid. 17. 10. 2015], dostupné z: <http://irishworkhousecentre.ie/the-workhouse-story/>

Virtual visit tours [online], [vid. 22. 3. 2016], dostupné z: www.virtualvisittoours.com

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

- 1) Irská chatrč
- 2) Irští emigranti na lodi
- 3) Populační nárůst
- 4) Památník obětem hladomoru v Dublinu
- 5) Žena, která prosí o peníze (Clonakilty)

Příloha 1: Irská chatrč¹²⁶

DESTITUTION IN IRELAND.—FAILURE OF THE POTATO CROP.

¹²⁶ Views of the Famine [online], [vid. 16. 4. 2015], dostupné z:
<https://viewsofthefamine.files.wordpress.com/2013/10/cabin.gif>

Příloha 2: Irští emigranti na lodi¹²⁷

¹²⁷ Views of the Famine [online], [vid. 16. 4. 2015], dostupné z:
<https://viewsofthefamine.files.wordpress.com/2013/09/mersey.jpg>

Příloha 3: Populační nárůst¹²⁸

(a) Population of entire island (32 counties)			
Year	Population	Year	Population
1791	4,753,000	1891	4,704,750
1821	6,801,827	1901	4,458,775
1831	7,767,401	1911	4,390,219
1841	8,175,124	1926	4,228,553
1851	6,552,385	1936 – 1937	4,248,165
1861	5,798,967	1951	4,331,514
1871	5,412,377	1961	4,243,383
1881	5,174,836	1971	4,514,313

¹²⁸ Demographics during the Famine [online], [vid. 16. 4. 2015], dostupné z: http://wiki.dickinson.edu/index.php/Demographics_During_the_Famine

Příloha 4: Památník obětem hladomoru v Dublinu¹²⁹

¹²⁹ Zdroj: Vlastní fotografie

Příloha 5: Žena, která prosí o peníze (Clonakilty)¹³⁰

BEGGING AT CLONAKILTY.

¹³⁰ Views of the Famine [online], [vid. 12. 4. 2016], dostupné z: <https://viewsofthefamine.files.wordpress.com>